

kajti dan današnji se po časnikih in knjigah rabi najraje en sam način (— „ne da bi“ —) in to prav tisti, katerega gosp. Navratil najnazadnje navaja in ki se tudi res najredkeje prilaga, — kakor da bi drugih načinov niti ne bilo.

Čita se na pr. tako: Odbor naj se posvetuje, kako bi se ta dolg dal poravnati, ne da bi se to pri izdajanju knjig preveč poznalo (namesto: poravnati, vendar takó, da bi se to preveč ne poznalo).

Lahko držimo živo oglje v roki, ne da bi se spekli (namesto: a vendar se ne spečemo).

Glumači jedó goreče mesó, ne da bi si usta opekli (pravilno: pa si vendar ust ne opekó).

Žena, po sencih udarjena, umrla je drugi dan, ne da bi prišla prej k zavednosti (namesto: umrla je ter še k zavednosti več ni prišla; ali: ne zavedši se več).

Ti živci delujejo v dotičnih organih neodvisno od naše volje, ne da bi mi o tem kaj vedeli (namesto: neodvisno od naše volje takó, da mi nič o tem ne vemo).

Lehko se pomiče kos ob kosu, ne da bi se pri tem gibanju kaj ogulilo (namesto: pomiče se kos ob kosu takó, da se nič ne oguli) itd.

Pri takem pisanju človek pogreša dovoljne sintaktične vezi; tudi se mi pozdeva, da je v stavkih z „ne da bi“ po večem nekaka elizija, mereča včasih na neko prepoved, ali pa da je pogostoma primešano nekoliko očitka ali oponosa, zarad česar je tak izraz le malo kje priličen. Na pr.: Ne da bi mi šel prosit k sosedovim! = ne delaj mi tega, da bi šel prosit, = ne hodi prosit. Vzel je dar, pa ne da se bil zahvalil = pa ni bilo tega, da bi se bil zahvalil. Ne da bi sedel pri miru, naj počnem ž njim kar hočem, = ne stori tega, da bi sedel pri miru. V takih in enakošnih stavkih slišimo ljudstvo rabiti ne da bi, a ne v gori navedenih primerih, v katerih tudi po zgledu drugih Slovanov ne da bi nima mesta.

Tudi že omenjeni stavek, ki je v Navratilovi knjigi poleg: „Nečem te hvaliti, ali moram ti reči“, naveden tako: „Ne da bi te hvalil, ali moram ti povedati“, zdi se biti skrajšan iz stavka: „Ne pravim za to, da bi te hvalil, ali itd.“

Se nekoliko primerov v boljše pojasnitev in vadbo: Podal mi je roko, ne rekši besede, — ali pa: podal mi je roko ter ni spregovoril besede; molčé podá mi roko.

Spal sem, ali naspal se nisem.

Dete je veselo, da si ni zdravo; ali pa: in vendar ni zdravo (ohne gesund zu sein).

Ne imajoč denarjev (— brez denarjev) ne hodi v pivnico.

A govori, a nima ni pojma o tem.

Dal mi je, če prav ga nisem poprosil.

Odšel je (izgubil se je) tako, da jaz še opazil nisem. Šel je spat, ne používši ničesar (— brez večérje). Ne morem ga pogledati, da ne bi se smejal.

V vseh teh stavkih bilo bi neprilичno pisati goli ne da bi.

* * *

Pogostoma se piše, na pr.: „Ta profesor letos podučuje geometrijo, lani je podučeval matematiko.“ Najpred gre tukaj povedati, da je sestava: podučiti drugim slovanskim jezikom neznana. Staroslovenski in hrvatsko-srbski na priliko imata le: poučiti, poučavati (človeka). Pa če tudi pripustimo besedo: podučiti, ker nam narod tako govori, moramo ji vendar stesniti področje ter reči: „professor podučuje učence v geometriji, a geometrijo uči, razlaga, razklada, a ne: podučuje. Ali ni tako?“

* * *

Nekaterim slovenskim pisateljem se je priljubila beseda: tovarna za „fabrik“. Jaz menim, da bode najpametneje, če ostanemo pri: fabriki, fabriškem blagu. A če bi komu gorečnost za čistoto našega jezika ne dala mirú, naj že reče, kakor Hrvatje, tvornica, a ne tovarna (kakor le nekateri Čehi pišejo). Slovenci besede „tovar“ celó nimamo, v staroslovenščini sicer je in tudi v hrvatsko-srbskem jeziku, vendar pomeni „Saumlast“ (onus), (in odtod: tovarin = osel), kakor naš: tovor. Tudi ima Vuk pridevnik: tovarni, tovarna o = die Saumlast betreffend. A ko bi tudi mi govorili: tovar v pomenu „Ware“, pomenila bi beseda „tovarna“ prej kak „Warenmagazin“ nego fabriko.

Deželni zbori.

Govor dr. J. Bleiweisa v 7. seji deželnega zbora 28. sušca t. l.

Po stenografičnem zapisniku.

Pred vsem moram kot referent v tej zadevi v deželnem odboru izreči to, da me je poročilo finančnega odseka jako zadovoljilo. Prvikrat prebiravši ga sem hipoma sklenil, to pripoznanje tudi javno izreči v tej slavni zbornici, čeravno poročilo na 3. strani nekako grajo izreka deželnemu odboru in oziroma meni kot referentu v tej zadevi s sledečimi besedami: „Nur das eine Räthsel vermag der Finanzausschuß nicht zu lösen, wie der Bericht des Landesauschusses Beilage 1 dieses Jahres ungeachtet der vollständigen Klarheit dieses Erlasses, der ihm bei Verfassung des Berichtes vorgelegen ist, trotz des eingehenden Studiums dieser Frage noch immer sagen kann: daß der krainische Landesfond in Epidemiefällen, dann in den diesen gleichgehaltenen Luftseuchefällen zur Zahlung eines Dritttheiles der Arzneikosten, dann der Fuhrkosten des ärztlichen Personales allerdings verpflichtet ist, während zwei Drittel der Arzneikosten und die Diäten der Aerzte zur Last des Staatschatzes fallen.“

Treba se mi zdi, da to uganjko (Räthsel), kakor jo častiti finančni odsek imenuje, rešim, in to temveč zato, da slavna deželna vlada ne bi mislila, da deželni odbor pripoznava dolžnost do plačila ene tretjine zdravil in pa vožnine zdravnikov. Ne, ne! Deželni odbor ni nikakor tako mislil, temveč z navedenimi besedami je od deželne vlade na podlagi predatnega protokola (Uebergabsprotokoll) od leta 1861, s katerim je prevzel on gospodarstvo deželnega zaklada, povdarjati hotel le takrat obstoječe fakične razmere, pod katerimi je omenjeno leto sprejel ono gospodarstvo. S tem pa nikakor deželni odbor ni pripoznaval postavnosti dotične dolžnosti, kar je očitno iz operata, ki je priložen prilogi 1, na katerega se ozira tudi poročilo finančnega odseka. — To sem mislil, da je treba pred vsem razjasniti.

Sedaj pa se obrnem do predloge cele častitega finančnega odseka.

Predloga odsekova razvija v kratkih črticah sliko ustavnega življenja v Avstriji od „otročjih let“, kakor pravi „von der Kindheit der verfassungsmäßigen Zustände angefangen“ in nam kaže, kako različno, kako samovoljno je visoka vlada postopala z deželnimi zakladi. Po isti postavi od 18. svečana 1858 je oprostila nekatere dežele vseh bremen za zdravstvene stroške, — druge je oprostila deloma, drugim pa, kakor na priliko, Kranjski, navalila je celo breme! Poročilo gospoda barona Apfaltrerna nam kaže, koliko tisoč in tisoč forintov je siromaška naša dežela za epidemije in epizocije preveč plačala, česar plačati ni bila dolžna. Zato pa poročilo tudi nado izreka, da bode visoka vlada indebite plačane stroške

povrnila; če pa ne bi hotela z lepa tega storiti, naj dežela tožbo napne pri državni sodnji.

To je jedro finančnega poročila, katero je, kakor sem že omenil, izdelano jako temeljito.

Ali pa pridemo po tej poti, katero častiti finančni odsek nasvetuje, do zaželenega cilja in konca, to, gospoda moja, danes le še samo Bog vé. Če pa tudi pridemo, je to sredstvo po mislih mojih le paliativno, a ne radikalno sredstvo za vse te in še vse druge rane, ki nam jih seka sedanja vladna sistema. (Dobro! na levi.) Poročilo odsekovo razpravlja le eno krivico; jaz pa sem v stani, med mnogimi drugimi, posebno dve krivici prijaviti iste vrste.

En primerljaj je ta: Ko je na Hrvaškem se začela goveja kuga, treba je bilo na meji naši vojaški kordon postaviti. Koliko kordon stroškov prizadeva občinam, to vé vsak, ki dotične razmere pozna. To bodo mi potrdili posebno gospodje poslanci iz Dolenskega. (Klici: Res je!) Čisto naravno je bilo tedaj, da je 1873. leta občina Kosteljska oglašila se pri deželnem odboru, naj dela na to, da se jej bodo ti veliki stroški povrnili. V deželnem zboru leta 1874 je naš častiti g. Kramarič interpelacijo stavil do deželne vlade. Deželni odbor se je gledé na državno postavu od 29. junija leta 1868 o goveji kugi obrnil do ces. kr. deželne vlade, mislé, da ne more nobenega pomislika biti, da ne bi se občinam povrnili stroški. Al kaj se zgodi? — naša vlada ni hotela od te postave nič vedeti, ampak po odgovoru, ki ga je deželni odbor od nje dobil, opirala se je na postavu za „ukvartiranje vojakov“ od leta 1851 in ministerstvo notranjih oprav samo je potrdilo to, kar je deželna vlada menila. Tako jasno državno postavu pred seboj — si je deželni odbor mislil — in vendar veljava njena ne pripoznana, je li to narobe svet? Sedaj ni bilo družega storiti, nego obrniti se do deželnih odborov in vlad tistih dežel, ki so v enakih razmerah, da morajo na meji svoji tudi zarad goveje kuge kordon imeti. Šli smo v Gradec in Levov in vprašali smo, kako je ondi s stroki za kordon, in soglasno smo dobili odgovor: država jih plačuje. (Klici: čujte! na levi.) Sedaj stopil je deželni odbor na novo na noge. In „post tot casus et discrimina rerum“ še le čez tri leta je ministerstvo notranjih oprav 12. svečana 1876 rešilo to, kar postavu od leta 1868 tako jasno ukazuje.

Drug primerljaj ravno take vrste nam kaže, kako samovoljno se s postavami ravna. Stvar še ni rešena, vendar misli deželni odbor, da bode ministerstvo temeljite dokaze deželnega odbora pripoznalo zato, kar so res. V Istriji je neka najdenka, Mavra Maratti jej je imé. Ta najdenka bila je, kakor nam dokazuje krstni list, rojena leta 1837 v Poreču (Parenzo). Od tam so jo dali v najdenišnico Tržaško. Najdenišnica Tržaška, kakor naša, daje otroke na deželo, in oddala je tega otroka neki materi iz Kranjskega, kajti Kranjice rade hodijo po otroke v Trst zato, ker je ondi rednina viša. Dobila je tam to najdenko in jo prinesla v Podreče, Kamniškega okraja. Tam je bila ta Mavra Maratti do 14. leta. Po preteklem 14. letu se spravi dekle na noge, pa gré v Trst nazaj, kjer dobi službo. Po znancih prišla je v Aleksandrijo, Kairo in Bog vedi kam še. Bila je več časa tam, bodi-si da je službe iskala, ali da se je okolo klatila, in prišla je vsa pohabljenazaj v Trst leta 1859 v bolnišnico. Takrat je oskrbnništvo bolnišnic vlada imela v svojih rokah. Prišla je v bolnišnico, in, kakor iz protokolov vidimo, je deželna vlada Kranjska to dekle, ki je v Poreču rojeno in iz Poreča v Trst v najdenišnico, od todi pa v rejo v Podreče bilo dano, za Kranjico spoznala in stroške bolnišnične začela za-njo plačevati iz Kranj-

skega deželnega zaklada. Stvar je šla tako naprej od leta do leta. Videl sem to dekle, ko je lani bilo v tukajšnji bolnišnici, in se prepričal, da je res vsa paralična in da njene bolezni ne bode ne konca ne kraja, tedaj za njo bolnišničnih stroškov še veliko. Zato — sem si mislil — moramo do korenine preiskati: ali res spada dekle z domovinsko pravico nam ali ne, kajti deželni odbor se je neprestanih silnih stroškov, katerih je morebiti vže čez 1500 gl., naveličal. Preiskavali smo vse okoliščine in zvedeli smo jih tako, kakor sem jih ravno slavnemu zboru povedal. C. kr. okrajno glavarstvo v Kamniku tudi je izreklo, da ta ženska ni Kranjica, da ona spada v Istro ali pa v Trst. — O takih okoliščinah bilo je treba, gledé konečnega sklepa o domovinskem pravu do ministerstva se obrniti. Šli smo toraj do ministerstva notranjih oprav, kateremu smo vse natanko popisali. Al kakošen odlok smo dobili? Odlok se glasi, da Mavra Maratti pripada Kranjski deželi zato, ker je najdalji čas tukaj bivala, prostovoljno si izvolivši to domovje! Vprašam Vas pa, gospoda moja, ali otrok v plenica h je prišel prostovoljno v Podreče in tam do 14. leta prostovoljno bival, da nam zaradi tega takobutaro stroškov nakladajo? Se ve, da s tem nezadovoljni smo se vnovič obrnili do ministerstva, ter prosili, naj natanko iznova pregledati veleva akte, ali ni dotični gospod referent stvar na lahke rame vzel; pregledite in sklepajte še enkrat! smo prosili. — Stvar zdaj še visi, in misliti je, da bo slavno ministerstvo drugi pot vendar razsodilo po pravici.

Gospoda moja, sedaj Vas vprašam, more li kdo z ozirom na take in enake dogodbe misliti, da brez radikalne premembe vladne sisteme pridejo dežele na bolje, če se tako godí pri deželnih vladah in pri ministerstvu samem? Jaz mislim, da nikakor ne!

Celih petnajst let se vrtimo v ustavnem kolo-barji; al vsak dan bolj zahaja uboga Avstrija iz dežja pod kap. Treba je radikalne pomoči, popolne rekonstrukcije naše države.

Finančno poročilo navaja na 5. strani stroške zadnjih 5 let, ki jih plačuje naša dežela za vožnino in za zdravila; oni znašajo po 8000, 10.000—15.000 gold. na leto in dan. Med tem nahajamo velik znesek za govejo kugo, ker ravno leta 1873, 1874 in 1875 nas je najbolje trla ta pošast.

Če pa vprašamo: zakaj so toliki stroški? dobimo zopet odgovor: ker na Hrvaškem v deželah Ogerske krone ne veljajo tiste postave zoper kugo, kakor pri nas. Zato razsaja kuga na Hrvaškem brez konca in kraja. In kdo tukaj trpi? Državna blagajnica sama trpi, ker mora kordonske stroške plačevati; — trpi tudi deželna blagajnica, ki mora hodnino zdravnikov plačevati, — in hudo trpé naši ubogi Dolenci (klici: res je!), pri katerih je zaprtija, da hira vsa kupčija, ves promet!

Kje pa tiči korenina te kalamitete? V onem nesrečnem dualizmu, ki je Madjarom na ljubo razcepil Avstrijo na dvoje, da uni imajo svoje postave, mi pa svoje, in mi zavoljo njih moramo trpeti.

Gospoda moja! ko bi bili državniki, naj si bodo Schmerlingi ali Beusti, vse konsekvencije te nesrečne pogodbe od leta 1867 na tanko prevdarili, ali bi bili mogli le en trenutek dvomiti, da je ona pogodba velika velika nesreča za Avstrijo?

Gledé na vse to, kar sem dozdej objavil, ponavljam tedaj še enkrat, da je treba radikalno predru-gaćiti ustavo in sistemo. In to pomoč imamo že, imamo jo v tistem „nepreklicljivem“ zakonu, ki se oktoberska diploma imenuje. (Nemir na desni — dobro-klici na levi.)

(Tukaj je hotel deželni glavar besedo prestriže govorniku, rekši, da mu dozdej ni ustavil besede, čeravno se je sprehajal v razpravah, ki se ne tičejo na dnevnem redu stoječega predmeta, najmanj pa oktoberske diplome.) Dr. Bleiweis nadaljuje:

Gospod predsednik, jaz sem ostal pri stvari, in striktno pri stvari. Poročilo gosp. barona Apfaltrerna se giblje ravno tako o ustavnih zadevah, kakor moj govor; ali mar hočete, da tudi tukaj veljá pregovor: „quod licet Jovi“? — sicer bom pa kmalu pri kraji.

Želel bi le, da ta moj klic po oktoberski diplomi, ki živi v srcu milijonov in milijonov patriotov Avstrijanov (klici na levi: res je! dobro!), prišel bi do prestola presvitlega cesarja, od katerega smo dobili diplomo oktobersko — to „magno karto“ za Avstrijo. (Živa pohvala na levi in središči). Ko bi se ustava in sistema po njej predrugačila, ne bi tudi imeli dualizma v politični upravi in dvojne vlade: ene cesarske „Landesregierung“ in druge vlade deželnega odbora „Landesausschuss“, in da ta dela tako in una tako. Ko bi imeli ustavo, katera Avstriji gré, imeli bi enotno vlado, ki bi bila deželnemu zboru odgovorna. Ako bi se to zgodilo, gospoda moja, prišli bi v vsem na boljše: narodi bili bi zadovoljni, dežele bi imele, kar deželam gré, in država, kar njej gré, in spolnile bi se besede presvitlega našega cesarja: „Ich will Frieden haben unter meinen Völkern“. (Živa pohvala na levi in v središči.)

Po vsem tem omenim le še to, da se zlagam z odsekovimi predlogi.

Sicer pa: „Dixi et salvavi animam meam.“

Deželni zbor Kranjski.

V 7. seji dne 28. sušca so se mnogotere peticije izročile dotičnim odsekom, med njimi zlasti prošnja rokodelcev Ljubljanskih, naj se jim škodljiva različna rokodelstva odpravijo v kaznovalnici, preiskovalnici in v posilni delalnici; prošnja krajnega šolskega sveta v Šturiji gledé opravilne doklade za učitelja Ranta kot šolskemu vodji in gledé nekaterih prememb za ponavljajno šolo; prošnja okrajno-cestnega odbora Logaškega za letno podporo 1000 gold.; prošnja Cerkniske občine za združenje s sodniškim okrajem Logaškim; prošnja gimnazijskega vodstva Novomeškega gledé stalne podpornine za ondotno obrtniško nadaljevalno šolo. — Finančnemu odseku se je izročil proračun deželnega zaklada za leto 1877, — poročilo deželnega odbora gledé naprave nove norišnice, — občinskemu odseku pa načrt nekega dodatka k občinski postavi.

Dr. Bleiweis je v imenu deželnega odbora poročal o zadevi naprave kmetijske šole na Dolenskem ter navajal, da je ministerstvo gledé državne podpore izreklo še nekaj pomislikov, katere pa je deželni odbor razjasnil ter ob enem prosil, naj blagovoli konečno odločiti podporo državno. Nasvèt, naj deželni zbor to poročilo vzame na znanje, je obveljal brez daljnega razgovora, ker baron Apfaltrernov predlog, naj bi poročilo odborovo zopet šlo v pretres finančnemu odseku, ni bil sprejet.

Dr. Zarnik je v imenu finančnega odseka poročal o proračunu zaklada posilne delavnice za l. 1877, ki se je potrdil (s potrebščino 44.888 gold., zakladi 31.172 gold., primanjkljajem 13.716 gold.); dovolila se je miloščina vdovi Ani Skedlovi v letnem znesku 40 gold. za 2 leti, Kocijanu Tomicu, pazniku posilne delavnice, pa 36 gold. za 1 leto.

Murnik je v imenu finančnega odseka poročal o proračunih bolnišnega, porodišnega, najdenišnega in norišnega zaklada za leto 1877, ki

so se odobrili. (Bolnišničnega zaklada: potrebščina 56.977 gold. 27 kr., zaklada 64.003 gold. 94 kr., presežek 7026 gold. 67 kr. Porodišnega zaklada: potrebščina 5793 gold. 38 kr., zaklada 665 gold. 60 kr., primanjkljaj 5127 gold. 78 kr. Najdenišnega zaklada: potrebščina 28.866 gold. 44 kr., zaklada 1118 gold. 20 kr., primanjkljaj 27.748 gold. 24 kr. Norišnega zaklada: potrebščina 18.116 gold. 15 kr., zaklada 2680 gold. 51 kr., primanjkljaj 15.435 gold. 64 kr.). Pri tej priliki je deželni zbor ukazal deželnemu odboru: a) Že začete preiskave, da bi se neprimerni stroški tukajšnje deželne porodišnice zopet pomanjšali, urno in ako mogoče ugodno dovršiti; b) se s slavno vlado v ta namen dogovarjati, da bi ona gledé na to, ker je porodišnica ne le deželen zdravstveni závod, ampak tudi javna učilnica, katero poleg domačih obiskujejo tudi ženske iz Hrvaškega in vojaške krajine, tudi nekoliko k režijnim stroškom donesla; odločba tega naj se pa izvrši na podlagi daljne razprave; c) z redom usmiljenih sestrá obravnavati to, da bi, kakor v družih oddelkih, tudi v porodišnici prevzele režijo po enotnih cenah in ko bi one hotele režijo zopet prevzeti, pa bi se tej uravnavi kake ovire stavile, odstraniti jih, in d) o vseh teh naročilih in o tem, kar se je vsled teh učinilo, slavnemu deželnemu zboru v prihodnjem zasedanji posebno poročati.

Potem je prišlo na vrsto poročilo finančnega odseka o plačilu stroškov pri epidemijah in epizocijah. Poročevalec temu je bil baron Apfaltrern. Deželni odbor je namreč, opiraje se na dotične postave, na drobno dokazal krivico, ki se Kranjski deželi dela s tem, da deželni zaklad plačevati mora tretjino lekarniških stroškov in vso vožnino zdravnikov pri epidemijah in epizocijah in ki so na priliko znašali 2900 gold. leta 1871, — 4200 gold. 1872. leta, — 10.900 gold. leta 1873, — 15.400 gold. leta 1874, — 9400 gold. leta 1875, — med tem, ko za druge dežele te stroške plačuje državni zaklad. — Vsled tega poročila deželnega odbora je predlagal finančni odsek, naj se nalaga deželnemu odboru, potezati se za pravico, da bode Kranjski deželni zaklad oproščen plačila navedenih velikanskih stroškov ter da se iz državnega zaklada povrnejo naši deželi vsi dosedanji dotični stroški; če bi vlada temu zahtevanju ne hotela vstreči, naj deželni odbor vlado oziroma državo toži pri državni sodnji.

Tukaj je dr. Bleiweis poprijel besedo ter povdarjal, da je sredstvo od finančnega odseka nasvetovano le paliativno, nezadostivno, temveč da je treba radikalne pomoči zoper krivično vladno postopanje. (Ves dotični govor se nahaja na prvem mestu poročil iz Kranjskega deželnega zbora.)

Poslanec Dežman prvi poprime za njim besedo in pravi, da ne dualizem je kriv navednih nadlog, ampak trializem, ker Hrvaška dežela o goveji kugi postopa po svojih postavah.

Dežmanu na to odgovori dr. Bleiweis tako-le:

Gosp. Dežman je rekel, da je Ogersko ministerstvo nedolžno in le Hrvatska vlada je kriva te kalamitete. Al mi vsi vemo, da imamo dualizem, a ne trializma in ne pluralizma. Hrvatje so pod Ogersko krono, in če se gosp. Dežman na trializem sklicuje, vem, da je hotel s tem le federalizmu udarec dati; jaz pa mislim, če pride federalizem, tadaj še le bo Avstrija srečna. Temu, kar je gosp. Dežman rekel, da je ministerstvo Ogersko stroge ukaze dalo, Hrvatska vlada pa ne jih spolnila, moram nasprotovati. Vlada tukajšnja sama se je obrnila na Hrvatsko generalkomando in na deželno Zagrebsko vlado; ona pa je odgovorila, da dežele Ogerske krone nimajo tiste postave zoper kugo, kakor jo imamo mi, in zato ona ne

more pomagati. Jasno je toraj, da je le dualizem kriv, da imajo tam postave, ki so nasprotne našim, in da prav zaradi tega mi škodo trpimo. —

Ko se nihče več ne oglasi, zagovarja celo na kratko poročevalec baron Apfaltrern predloge finančnega odseka ter konečno pravi, da ne dualizem je kriv nesreče Avstrije, ampak neki „Grössenwahn“ (domiselnost velikaštva). (Kaj je baron Apfaltrern s svojim „velikaštvom“ mislil, ni povedal; narodna stranka bi pač misliti smela, da „Grössenwahn“ se očitati more le Apfaltrernovi stranki, ki si domišlja, da je ustavoverska nemčurija gospodarica Avstriji.)

Deželni predsednik vitez Widmann je konečno ugovarjal dr. Bleiweisu tako-le:

Pred vsem držal se bodem predmeta, ki je na dnevnem redu. — Gledé na dejanske, v finančno-odsekovem poročilu razjasnene razmere, kakor so ozir plačila stroškov nastale v teku časa; zlasti gledé na to, da te stroške v družih deželah plačuje državni zaklad, na Kranjskem pa ne; potem gledé na to, da ministerski ukaz leta 1858 sicer ne določuje izrečno dolžnosti države za plačilo teh stroškov, temveč to dolžnost pripoznava kot samo na sebi razumljivo: morem iz svojega stališča izreči, da bodem odsekove predloge, ako jih potrdi slavni zbor, prav toplo priporočal vladi. (Pohvala.)

Kar se tiče opazek gosp. dr. Bleiweisa, ki je to priliko porabil za razprave, ki so v neki daljni dotiki s predmetom, bodem nekoliko odgovoril.

V prvi vrsti očital je gosp. dr. Bleiweis vladi, da je bila gledé plačevanja kordonskih stroškov zdaj tacih zdaj družih misli ter da je konečno dovolila, kar je pred enim ali dvema letoma še kot nepostavno odbijala. Povdarjal je g. dr. Bleiweis in to je razvidno iz poročila o deželno-odbornem delovanju, da se je le nadrobnemu razlaganju deželnega odbora o dejanskih obstoječih razmerah posrečilo, od vlade dobiti plačilo nekaterih stroškov, katere pred nekimi leti plačati ni hotela. O tem govoril bodem le za oni čas, v katerem je meni izročeno vodstvo politične uprave na Kranjskem. Sklicujem se na izjave, katerih ponavljal sem že v tej zbornici. Leta 1874 je interpeliral gosp. Kramarič vlado, kako da je s plačilom kordonskih stroškov. Odgovoril sem tistikrat ter to ponovil leta 1875, da bodem zahtevanje dotičnih občin toplo priporočal vladi z ozirom na to, ker se je povdarjalo, da so druge dežele dosegle, da državni zaklad plačuje kordonske stroške, katerih pa na Kranjskem ne plačuje ta zaklad. Dovoljeno naj mi bode ponoviti, kar sem lansko leto govoril tukaj, tako-le: „Vsled dopisa deželnega odbora predložil sem vladi primerno poročilo ter za ta primerljej, ako dotične stroške v družih deželah plačuje državni zaklad, na Kranjskem pa, kakor se je trdilo, to reč tem bolj priporočal ministerstvu, ker so prebivalci na Dolenskem jako veliko škodo trpeli po bremenih vsled zaprtije že 2 leti trajajoče, po prometnih ovirah v obrtnijskem obziru ter po zopetnih nevihtah. Na to je ministerstvo z odlokom 7. oktobra 1874 l. odgovorilo, da deželno-odborna prošnja zavoljo tega ni po vse razumljiva, ker je postopanje v smislu državne postave za govejo kugo drugje tako, kakor na Kranjskem, ter da državni zaklad drugje kakor tukaj plačeva one stroške, katera plačevati je dolžan po določbah splošno veljavne državne postave.“ Z ozirom na to je ministerstvo zahtevalo od deželnega odbora razjasnila dotičnih njegovih misli. Vladni dopis je od 7. oktobra 1874. leta, odgovoril je deželni odbor, kakor iz poročila o deželno-odbornem delovanju razvidno, dne 7. novembra 1875. leta. Če je zadeva počivala celo leto, če se vladi ni dalo

razjasnila*), katerega je želela, da bi vprašanje rešila, svoje stališče razjasnila, in morda privolila to, kar bi bila že poprej privolila, ako bi bilo razjasnilo popolnoma primerno poprejšnjemu deželno-odbornemu zahtevanju, potem, mislim, se ne more očitati vladi, da je ona rešitev zategnila leta in leta, in reči se ne more, kakor to poročilo o deželno-odbornem delovanju pravi, da hvala gre le nadrobnemu razlaganju deželnega odbora, da je konečno vendar državni zaklad prevzel stroške. To sem navesti hotel, kar se tiče kordonskih stroškov vsled goveje kuge. — Navedel je dr. Bleiweis tudi drug primerljej, ki se nahaja isto tako v poročilu o deželno-odbornem delovanju, namreč, da so bila oblastnije gledé domovnega prava neke najdenke različnih misli ter da je zlasti politična oblastnija storila razsodbo tako, ki deželi ni v korist, ker jej nalaga dolžnost, oskrbovalne stroške plačati za to najdenko. Jaz mislim, da to ne more biti povod za pritožbo, za napad na toliko obrekovano vladno sistemo, za napad na obstoječe državne osnovne postave. Vedno in povsod je taka, da tisti, komur je kak administrativen odlok v škodo, se čuti razžaljenega, da vzdigne pritožbo ter nastopi postavno pot. Storil je to tudi deželni odbor; vložil je, ko je ministerstvo potrdilo prvotno razsojilo prve stopinje, pritožbo, katera ni še rešena, zato pa mislim, da se že zdaj reči ne more, da se je krivica zgodila, in to tudi še takrat ne, ako deželnemu odboru doide rešitev neugodna, ker mu je vedno še odprta pot do državnega sodišča. Sploh dokler je še odprta postavna pot, mislim, ne velja pritožba o kaki krivici administrativnih razsojil, ki se strogo opirajo na obstoječe pozitivne določbe.

Če pri tej priliki o dr. Bleiweisovih razpravah še kaj rečem, storim to kolikor mogoče na kratko. Obširna razprava gosp. dr. Bleiweisa, ako se jedro izvije luščini, zove se prav za prav zanikanje (negiranje) obstoječih državnih osnovnih postav. Prezira se pri tem, da danes štejemo leto 1876, da od Njegovega Veličanstva leta 1867 in poslej potrjeni zakoni blizo 10 let stojé v polni dejanski in pravni veljavi, da so ti zakoni podloga in postavna (legalna) tla, na katerih se gibati mora vsakateri zastop, ter da slehernemu dajo priliko, svoje posebno politično mnenje po primernem načinu spraviti do veljave. To podlogo naskokovati, zanikavati jo, dozdeva se mi nevarno in pogubljivo za državo in deželo, katere koristi so v ozki zvezi z državo; država in dežela pa, to je moje popolno prepričanje, ste do grla site početja političnih strank in političnega razpora. Z ozirom na vse to moram napad gosp. dr. Bleiweisa na obstoječe državne temeljne postave objaviti za obžaljivo prikazen. Če bodo taka mnenja prevagavala, bojim se, da ne bi to imelo družega vspeha nego tega, da bode na novo nastala nesloga in razpor med lojalnim ljudstvom, katero, naj mi bode dovoljeno to izreči, želi uravnave deželnega gospodarstva, pospešitve materijalnih koristi, ne pa izjav takih, s katerimi se ponovljajo napadi na državni red. Državopravnih dedukcij nočem razkladati na dalje; da bi to hotel, moral bi na dolgo, večkrat in mnogokrat povedane reči vnovič ponavljati s prepričanjem, da bi bil brez konca in kraja

*) Kakošnega razjasnila? Vsaj je c. k. deželna vlada pa tudi c. k. ministerstvo notranjih oprav vedelo, da je goveja kuga na meji naši, ker je vlada poslala vojake na kordon. Kedar pa se na meji Hrvaški napravi kordon, takrat ukazuje postava od leta 1868., da država plača stroške. To postavo spolniti bila je stvar c. k. deželne vlade z dogovorom okrajnega glavarstva. Deželni odbor ni po takem imel nobenih razjasnil dati.

ves moj trud zastoj. Al zdržati se ne morem izreči, da stresati pravno stanje državnih temeljnih postav, vničuje državni red ter vzročuje nesrečne zmešnjave končno vendar.“

Konečno so obveljali odsekovi predlogi.

— Obravnave 8. in 9. seje prinesemo prihodnjič.

Deželni zbor Goriški.

V seji 23. marcija je naznanil glavar, da je bila lanska peticija zastran uravnave zemljiških davkov neugodno rešena. — Dottori je bral interpelacijo, ali je deželni odbor storil, česar treba gledé na peticijo mnogih občin (laških) zadevajočo jezove pri Soči in Tôru, ki sta — kedar nastane povodinj — silno nevarna dotičnim krajem. Glavar je odgovoril, da se je odbor obrnil do vlade, da bi dala pregledati stan jezov in popraviti, česar treba. — Pravila kmetijske šole pregleduje že spet odsek 7 poslancev. Ta ima tudi nasvetovati, katero posestvo naj se kupi za šolo. (Kmetijska šola je „morska kača“ v našem deželnem zboru. *) — Rešili so se nekateri prevdarki za l. 1877. — Zadnja (5.) seja bo 6. t. m.

Naši dopisi.

Iz Tirolskega 1. aprila. — Papirnata vojska med krščanstvom in novomodnim brezverstvom, vulgo liberalizmom, ki se bîje po celi Evropi, nikjer ni tako ostra, kakor tukaj na Tirolskem. Dva elementa si stojita nasproti, ki sta si tako različna kakor volk in jagnje. Naj mi ne zamerijo bralci „Novic“, ako zabredem nekoliko v zgodovino, ker drugače jim Tirolskih razmer spoznavati ni mogoče. Tirolci govorijo večinoma nemški, a v istini so tako malo Nemci, kakor severni Korošci in gorenji Štajarci. Nijeden zgodovinar si še ni upal trditi, da so Tirolci čisto nemškega plemena. S krajnimi imeni zgodovinarji ne vedó kaj početi, ker se po nemščini nikakor razlagati ne dadó. Večina jih je te misli, da je v Tirolcih največ Keltiške krvi. Nemški značaj na dubu in na telesu, kakoršen se popisuje, se ne prileže po nobeni ceni na Tirolca. Nemec naj bi bil odkrit, Tirolec je zaprt; Nemec naj bi bil protestant, Tirolec je z dušo in telom katolik; Nemec naj bi bil pivoljub, Tirolec piva ne mara; Nemec naj bi bil rumenolas in modrook, Tirolec je skoraj brez izjeme temnolas in temnook; Nemec hoče po vsem svetu gospodariti, Tirolec se ne briga za celi svet, samo v svoji deželi se hrabro brani pred sovražnikom. Kjer koli sem hodil po Tirolskem, nikjer nisem našel najmanjših simpatij za Nemce; Prusake pa sovražijo bolj, nego mi. Ponavljam tedaj še enkrat, Tirolci govoré nemški, a niso Nemci, ampak Tirolci so Tirolci. Ne odbijam sicer mnenja, da v Tirolcih je mnogo Keltiške krvi, vsaj ni nikjer tako strogo katoliškega duha, kakor pri Keltiških ostankih, pri Tirolcih, pri Baskih in Navarcih v Španiji, in pri Ircih na Britanskem, a dostavil bi jaz še to, da je v Tirolskem kmečkem ljudstvu tudi mnogo slovanske krvi. Nekateri zgodovinarji trdijo, da so v sedanji Nemčiji pred prihodom Nemcev že Slovani prebivali, ter se sklicujejo na krajna imena, in nijeden resen zgodovinar teh misli ni še mogel v nič deti. Oni trdijo, da so Nemci podjarmili tu stanujoče Slovane, ter jih siloma ponemčili. Tirolci se čudijo nad imeni svojih vasi, ker se po nemški nikakor tolmačiti ne dadó. Odkodi imé „Windisch-Matrei“? Ali ni to jasno, da so tu

Vendi, to je, Slovani prebivali? Odkodi ime Stanz? Jaz bi rekel „stanec“; odkodi imé „Pians“? jaz bi rekel „planec“; odkodi imé „Imst“? jaz bi rekel „Inmost“, most cez „Ino“; odkodi imé „Lienz“? jaz bi rekel „linec“. Tako bi se dalo nadaljevati, in na stotine krajnih imen bi se dalo tolmačiti po slovanski, s katerimi Nemci nič početi ne vedó. Tudi je na Tirolskem mnogo cerkvá, posvečenih sv. Vidu, kakor se to pri nas pogosto nahaja, ne da bi bil sv. Vid tako slaven svetnik, al misijonarji so prekrščevali tempeljne slovanskega boga Vida v cerkve sv. Vida, da bi paganom slovanskim prehod h krščanstvu nekoliko olajšali. Že neki nemšk profesor je Tirolce na to opozoril, ter je pisal „slawische Ueberreste in Tirol“; a Nemci resnice nočejo slišati; tako so tudi to trditev površno odbili, in ni se dalje govorilo o tej stvari. Je pa na Tirolskem tudi pravih Nemcev, privandranih v starodavnih ali pa v novejših časih; toda oni so v manjšini. So nekatere doline z nemškimi imeni in rumenolasimi ljudmi, to so naselbine nemškega plemena, katero si je prisvojilo v davnih časih gospodstvo in poprejšnjim stanovalcem vsililo svoj jezik. To nemško pleme je zastopano močno po mestih, in iz njega se rekrutira tako imenovana liberalna, nemško-narodna stranka, katera se loči v svojem mišljenju od prvotne Keltiško-slovanske stranke ravno tako, ali še bolj strogo, kakor pri nas nemškutarsko liberalstvo od katoliškega slovenizma. Naši slovenski liberalci ali tako imenovani „mladoslovenci“ so odkrhlejši od našega naroda, oni čutijo vse bolečine našega naroda, kakor mi. Drugače je tukaj. Tu so liberalci čisto drugo pleme, druga kri, med njimi mnogi še le v novejšem času privandrani Nemci, toraj tujci. Najbolje se ta faktum s tem ilustrira, ker sedaj tukajšnji liberalci hujskajo policijo na tukajšnje kmete, in vlado prigovarjajo, naj strogo postopa z „manderji“ (kmeti), kar bi nikdar ne storili, ako bi čutili v svoji krvi bratsko sočutje do njih. — Sedaj boste razumeli, dragi bralci „Novic“, da sta tukaj dva čisto tuja elementa v boju.

Povrnem se zdaj od zgodovinskih premišljevanj k sedanjosti, in najnovejšim dogodkom. Stvar je sama na sebi čisto jasna. Tirolski deželni zbor je sklenil postaviti, da se na Tirolskem ne sme ustanoviti nobena protestantska občina; cesar je to postavilo potrdil; toraj je po vse jasno, da jo more le cesar s privoljenjem deželnega zbora zopet odpraviti. Minister Stremayr pa jo je odpravil, niti vprašaje cesarja niti deželnega zbora. Vsak pravični človek, če tudi je liberalec, mora toraj večini deželnega zbora prav dati, da je izrekla svojo „Entrüstung über die herrschende Rechtsunsicherheit“. Naj se ne govori o intolerantnosti (nestrpnosti); Tirolski časniki pravijo: „v tistem času, ko Prusi katolike preganjajo, menihe in nune iz države izganjajo, v tistem času naj jih pa mi z odprtimi rokami sprejmemo!“ Ne sme se prezreti, da so protestanti, kar jih je na Tirolskem, večinoma privandrani Prusi, najhujši hujskači zoper vero in razširjatelji Pruskega duhá; za cerkev jim nič ni, vsaj je nikoli ne vidijo od znotraj, ker v resnici nobene vere nimajo; samo zato jim gre, da bi zabili klin v Tirolsko edinost v veri, da bi Tirolce naredili indiferentne in mlačne za verske reči, kakor v drugih deželah, s tem pa, da bi jim vcepili misel „vsaj je ena vera, kakor druga“. Domačih protestantov ni tukaj, in za par sto privandranih Prusov naj bi Tirolska svoje po cesarju potrjene pravice opustila. Minister Stremayr pač Tirolcev ni poznal, da je tako lahkomišljeno dregnul v sršenovo gnjezdo! Že pred shodom deželnega zbora se je po celi deželi molilo po cerkvah za edinost v veri in za deželno pravico (zares lep izgled nam Slovencem!); odkar pa so poslanci za-

*) Prav tako kakor pri nas v Ljubljani.